

Adam dává jména zvířatům: Gn 2,19–20 a význam jmen v gnostické theologii*

Zuzana Vítková

Zusammenfassung: Adam gibt den Tieren Namen – Gen 2,19–20 und die Bedeutung von Namen in der gnostischen Theologie

Der Beitrag befasst sich mit der Auslegung von Gen 2,19–20 in den Schriften *Die Hypostase der Archonten (HA)* und *Vom Ursprung der Welt (UW)* sowie den Unterschieden zwischen ihnen. In *HA* wird das Motiv der Namensgebung der Tiere (mehr oder weniger in der ursprünglichen biblischen Chronologie) als Prüfung ausgelegt, ob sich in Adam ein göttliches Element befindet und wie es sich äußert. Um dieses göttliche Element ist es den Archonten zu tun, denn es könnte ihnen von Nutzen sein (Adam hatten sie zuvor deshalb geschaffen, um in ihm die schöne Gestalt Gottes einzufangen), und offenbar ahnen sie auch weiterhin nicht, welche potentielle Gefahr Adam für sie sein kann.

Demgegenüber prüfen die Archonten in *UW* Adam *erst nach* dem Verzehr des Obstes vom Paradiesbaum. Adam stellte damit seine Erkenntnis unter Beweis, die darin bestand, dass er die wahre Natur der übrigen Wesen erkannte. Deshalb gerieten die Archonten in Bestürzung (Adam könnte auch sie mit ihrem wahren Namen bezeichnen und sie somit entlarven!) und vertrieben ihn aus dem Paradies. Im Unterschied zur biblischen Erzählung benennt Adam hier die Tiere nicht beliebig, sondern schaut sich alle an und verleiht ihnen ihre entsprechenden, wahren Namen. Adams Prüfung basiert in beiden Schriften auf zwei wichtigen Voraussetzungen: die erste ist, dass die Archonten selbst nicht in der Lage einer wahren Namensgebung sind, und die zweite, dass es tatsächlich auf Namen ankommt. Dadurch, dass die Namensgebung durch Adam erfolgt, werden Namen dank seiner geistigen Fähigkeit zu *wirklichen Bezeichnungen* (so am ehesten in *HA*) oder aber *entsprechen der Natur ihres Trägers, sind also wahr* (*UW*).

Im zweiten Teil meines Beitrags beschäftige ich mich mit der Namensproblematik und der Benennung in gnostischen Texten unter dem Aspekt dieser beiden Voraussetzungen, konkret mit Passagen, in denen die Archonten als Namensgeber erscheinen (Jaldabaoth benennt seine Nachkommen in *UW* 101,9–22 und seine Kräfte und Mächte im *Apokryphon des Johannes [AJ]* II 12,13–33; die Archonten benennen Adam in *UW* 115,1–3 und in *AJ* BG 49,6–9; die Benennung der Schlange im *Zeugnis der Wahrheit* 47,5–6 und in *UW* 113,34–114,4), und komme zu dem Schluss, dass die Archonten zwar Namen verleihen, doch sind diese entweder 1) *bedeutungslos* (die Namen der Archontenkinder), 2) *pejorativ*, aber mit verborgener Bedeutung, die den Archonten selbst unklar bleibt (die Benen-

* Tato studie je výsledkem badatelské činnosti podporované Grantovou agenturou České republiky v rámci grantu P401/12/G168 „Historie a interpretace Bible“.

nung der Schlange als „Tier“), 3) *sie kopieren himmlische Vorbilder* – sie sind also wahr, doch keine Erfindung der Archonten, sondern diesen offenbart oder von oben eingegeben (die Benennung Adams), und schließlich sind sie 4) *trügerisch* (die Namen der demiurgischen Kräfte und Mächte) – zwar haben sie eine gewisse Macht, allerdings nur in dieser Welt, und hier sind sie ein Instrument der Archonten zwecks Beherrschung der Menschen.

Von sich aus können die Archonten also niemandem und keiner Sache einen wahren Namen geben. Jedoch können sie durch Namensgebung den Menschen in der Welt täuschen. Nur wer den richtigen Schlüssel kennt (und das heißt: der gnostische Mythos, ist in der Lage, diese List der Archonten zu durchschauen und der wahren Benennung ansichtig zu werden.

Die Vorstellung, dass die Archonten selbst nicht in der Lage sind, Namen zu geben, teilen die gnostischen Schriften mit jüdischen und muslimischen Auslegungen von *Gen 2,18–20*, in denen sich die Engel in einer ähnlichen Lage befinden. In einigen Versionen dieser Erzählungen (z. B. *Pirke de rabbi Eliezer*) widersprechen die Engel in ihrem Stolz Gottes Absicht, den Menschen zu schaffen, und verweisen auf Adams Nichtigkeit; deshalb zeigt ihnen Gott Adams Weisheit dadurch, dass er ihn die Tiere benennen lässt, was die Engel nicht zustande bringen.

In allen Traditionen, in denen mit der Geschichte der Namensgebung für Tiere Engel oder Archonten vorkommen, wird Adam ihnen gegenüber von der göttlichen Seite bevorzugt. Obwohl schwach, nichtig und aus Erde geschaffen, verfügt er über Verstehen und Weisheit. In den gnostischen Schriften kennen die Archonten Adams Natur nicht, wohingegen er ihre Natur und ihren Charakter kennt (*IW*) oder die Möglichkeit dazu hat (*HA*). In jüdischen Texten ist diese Geschichte eine Lektion für die Engel darüber, dass der wahre Gott Dinge tut, die er selber will, und dass der Mensch (trotz allem, was er anrichten wird) Gottes Vertrauen hat. Dasselbe gilt auch in den gnostischen Schriften, in denen freilich auf den Gedanken, Adam mittels der Namensgebung für Tiere zu prüfen, die Archonten selbst kommen, die infolge dieser seiner Fähigkeit feststellen, dass er etwas aus der göttlichen Sphäre in sich trägt. Sie reagieren jedoch ungehörig, denn entweder wollen sie dies für sich selber nutzen (*HA*) oder aber verhindern, dass er sich dessen bewusst wird (*IW*).

Gnostische Traditionen machten einen Unterschied zwischen wahren und unwahren Namen, deren Erkenntnis (im Rahmen der gnostischen Erzählung) für das Verständnis der göttlichen und irdischen Weltordnung von großer Bedeutung war. Nur die Verbindung mit der himmlischen Welt ermöglichte eine wahre Namensgebung. Namen und Namensgebung in Rahmen dieser Welt gebrauchten (und missbrauchten) nichtsdestoweniger auch die Archonten, jedoch nur, damit dies schließlich eines der letzten Mittel ihrer Enthüllung wurde.

Podle biblického příběhu byl Adam dán do ráje, kde mu Bůh zakázal jíst ze stromu poznání. Potom si Bůh povšiml, že by Adamovi samotnému mohlo být asi smutno:

„A řekl pán Bůh: ‚Není dobré být člověku samotnému, stvořme mu pomoc podle něj.‘ A dále Bůh uhněl ze země všechna polní zvířata a všechno nebeské ptactvo a přivedl je k Adamovi, aby viděl, jak je nazve. A jak Adam nazval kterou živou duši, to bylo její jméno.¹ A Adam nazval jmény všechny dobytek a všechno nebeské ptactvo a všechnu polní zvěř, Adamovi se však nenašla pomoc mu stejná.“ (Gn 2,18–20 LXX; překlad Z.V.)²

Podívejme se nyní, jak tuto biblickou pasáž vykládají gnostické texty.³ Podle *Podstaty archontů* (PodArch; NHC II,4) archonti stvořili Adama, ale oživil (a pojmenoval) jej nebeský duch ze země Adamantiné. Následně přichází k Adamovi další pomoc:

„Z Neporušitelnosti přišel hlas, aby Adamovi pomohl. A archonti shromáždili všechnu zvěř země i všechno ptactvo nebeské a přivedli je k Adamovi, aby viděli, jak je nazve, aby tak pojmenoval každého ptáka a všechna zvířata.“ (PodArch 88,17–24)⁴

¹ Překlad této pasáže je obtížný a ve velmi doslovném znění zní takto: „A všechno, čím pokaždé (tj. vždy v jednotlivých případech) nazval to (tj. ptactvo a zvířectvo), (totiž tu) duši živou, to bylo jeho jméno (tj. ptactva a zvířectva).“ Za důkladný gramatický rozbor tohoto místa v LXX i v hebrejském originálu děkuji F. Horáčkovi.

² Gn 2,18–20 LXX: Καὶ εἶπεν κύριος ὁ θεὸς Οὐ καλὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον μόνον· ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθὸν κατ' αὐτόν. καὶ ἔπλασεν ὁ θεὸς ἔτι ἐκ τῆς γῆς πάντα τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ καὶ πάντα τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἤγαγεν αὐτὰ πρὸς τὸν Ἀδὰμ ἰδεῖν, τί καλέσει αὐτά, καὶ πᾶν, ὃ ἔαν ἐκάλεσεν αὐτὸ Ἀδὰμ ψυχὴν ζῶσαν, τοῦτο ὄνομα αὐτοῦ. Καὶ ἐκάλεσεν Ἀδὰμ ὀνόματα πᾶσιν τοῖς κτήνεσιν καὶ πᾶσι τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ καὶ πᾶσι τοῖς θηρίοις τοῦ ἀγροῦ, τῷ δὲ Ἀδὰμ οὐχ εὐρέθη βοηθὸς ὅμοιος αὐτῷ.

Vzhledem k tomu, že gnostičtí vykladači vycházeli s největší pravděpodobností ze *Septuaginty*, uvádím proto její překlad (v co nejdoslovnější verzi), aby čtenář viděl, co bylo východiskem jejich interpretace.

³ V tomto příspěvku se zabývám dvěma gnostickými spisy, které tento motiv interpretačně rozvíjejí. Na pojmenování nejen zvířat, ale i všech bytostí (které se odehrává patrně po vdechnutí dechu do člověka), možná naráží i „zhuštěná antropogonie“ v jedné verzi spisu *Moudrost Ježíše Krista* (BG 120,3–13): „když se (kapka ze Světla a Ducha, která představuje lidskou duši a sestupuje do světa) zahřála dechem velkého světla Muže a pojala myšlenku, přijali všichni, co jsou ve světě chaosu, jména, i všechno, co je v něm, skrze toho, který je nesmrtelný, když do něj dechl dech.“ – viz Barry, C., *La Sagesse de Jésus-Christ* (BG,3; NH III,4), Québec 1993, str. 267. Z této pasáže vyplývá, že schopnost Adamovi dávat jména přišla s vdechnutím jeho dechu, nicméně pasáž je tak enigmatická (není např. jisté, kdo tento dech vdechuje: zda-li demirg jako prostředník, nebo nějaká nebeská bytost) a svým způsobem vyprávění od našich dvou zkoumaných spisů tak odlišná, že ji ve svém příspěvku pomíjím.

⁴ Překlad Pokorný, P. – Vítková, Z., „Podstata archontů (NHC II/4, 86,20–97,23)“, in: W. B. Oerter – P. Pokorný (eds.), *Rukopisy z Nag Hammádí I. Kodex II,2–7*, Praha 2008, str. 218.

Oproti biblické chronologii archonti Adama umístili do ráje teprve poté, co takto pojmenoval zvířata, zakázali mu pak jíst ze stromu poznání a vyjmuli z něj jeho duchovní část v podobě Evy, aniž by ji však zamýšleli dát Adamovi jako pomocnici.

Spis *O původu světa* (PuvSv; NHC II,5) vyjímá dokonce příběh o pojmenování zvířat z původního biblického kontextu zcela a uvádí jej až poté, co Adam s Evou pojedli ovoce ze stromu poznání:

„Když archonti shledali, že jejich Adam získal jiné poznání, zachtělo se jim ho vyzkoušet. Shromáždili veškerý dobytek i zvířata zemská a ptactvo nebeské a přivedli je k Adamovi, aby viděli, jak je pojmenuje. (Adam) na jejich tvory pohlédl a dal jim jména. (Archonti) se zděsili, protože Adam vystřízlivěl ze vsí úzkosti. Shromáždili se, radili a řekli: „Hle, Adam! Stal se jakoby jedním z nás, a proto zná rozdíl mezi světlem a tmou. Jen aby nebyl sveden podobně jako se stromem poznání a nepřistoupil také ke stromu života! (Co kdyby) z něj jedl, stal se nesmrtelným, stal se [pánem], pohrdl námi a [považoval nás za hlupáky] i s celou naší slávou! Potom by [nás] odsoudil [i s naším] světem. Pojďme, vyžeňme jej z ráje dolů na zem, na místo, z něhož byl vzat, aby už nemohl poznat více než my.“ A tak vyhnali Adama i s jeho ženou z ráje.“ (PuvSv 120,17–121,5)⁵

Jak je vidět, obě citované pasáže mají ke své biblické předloze (Gn 2,19–20) relativně blízko, jsou zde však malé, ale významné rozdíly. Tak např. „živou duší“, kterou Gn 2,19⁶ přisuzuje zvířatům, žádný z gnostických spisů neuvádí: tento termín je totiž vyhrazen pouze pro člověka.⁷

Je zajímavé, že biblický rámec příběhu (tj. snahu odůvodnit potřebu stvoření Evy) gnostické spisy pomíjejí. *Podstata archontů* ani *O původu světa* sice o hledání „pomoci jemu rovné“ (či, dle doslovného čtení LXX, „pomoci podle něj“) pro Adama nemluví, nicméně aluze na motiv „pomoci“ se v nich objevuje v poněkud jiném kontextu: v *Podstatě archontů* Adamovi pomáhá božský Hlas z Neporušitelnosti,⁸ který mu poskytl

⁵ Mírně upravený překlad Z. Vítkové, „O původu světa (NHC II/5, 97,24–127,17)“, in: Oerter – Pokorný, *op. cit.*, str. 259–260.

⁶ Těž Gn 1,20.24.

⁷ Kaiser, U. U., *Die Hypostase der Archonten (Nag-Hammadi-Codex II,4)*. Neu herausgegeben, übersetzt und erklärt, Berlin – New York 2006, str. 209–212. K dalším rozdílům srv. tabulku tamtéž, str. 210.

⁸ Neporušitelnost je v PodArch označením pro božskou oblast (srv. PodArch 86,31–87,1; 87,11–13; 94,4–5). V teologii PodArch může pomoc pro Adama přijít pouze shora (Kaiser, *Die Hypostase*, str. 209).

schopnost řeči.⁹ Ve spise *O původu světa* Adam k pojmenování zvířat už žádnou novou pomoc nepotřebuje, protože mu předtím k poznání pomohl had.¹⁰

Archonti jsou v gnostických textech nižšími stvořitelskými bytostmi, které si kladou nepatřičný nárok na Adama, jehož sice stvořily, ale jenž na rozdíl od nich nese Boží obraz a má v sobě božský prvek, který samy nemají. Oba traktáty se snaží zdůraznit, že Adam je vybídnutím k pojmenování zvířat podrobován ze strany archontů určité zkoušce. V *Podstatě archontů* je tento motiv víceméně v původní biblické chronologii vykládán jako zkouška, nachází-li se v Adamovi božský prvek a jak se projevuje. O tento božský prvek archonti stojí, protože jim může být k užítku. Adama totiž předtím stvořili kvůli tomu, aby do něj zachytili krásnou Boží podobu, a tak získali příležitost se jí zmocnit.¹¹ Adam pro ně zatím nepředstavuje hrozbu, protože schopnosti, které má v podobě ducha v sobě, ještě patrně nejsou skutečným poznáním. Archonti tedy mohou Adama v klidu umístit do ráje, dát mu práci a zakázat mu strom poznání, přičemž zřejmě pořád netuší, jaké nebezpečí pro ně Adam potenciálně může znamenat.¹²

Oproti tomu ve spise *O původu světa* archonti Adama testovali až poté, co pojedl z ovoce rajského stromu. Adam takto prokázal své „jiné poznání“,¹³ které spočívalo v tom, že dovedl rozpoznat pravou přirozenost ostatních tvorů.¹⁴ Proto se archonti vyděsili (Adam by mohl pojmenovat pravý-

⁹ Bible o tom, jak se Adam naučil mluvit, sama nic neříká, ale některé pozdější židovské texty původ řeči připisují Božímu vdechnutí: dle targumu *Pseudo-Jonathan* ke Gn 2,7 se stal dech, který Bůh vdechl do Adama, v jeho těle duchem schopným řeči, aby dal světlo očím a slyšení uším (Maher, M., *Targum Pseudo-Jonathan: Genesis*. Translated, with Introduction and Notes, Colleagueville [Minnesota] 1992, str. 22). Řeč je v gnostických spisech velmi důležitá, protože je předpokladem poznání (Layton, B., „The Hypostasis of the Archons, part II“, *Harvard Theological Review* 69 [1996] 53).

¹⁰ Nazývaný v tomto spise pouze „učitel“ (ΠΡΕΤΡΑΙΜΟ). Archonti se za Adamem přišli přesvědčit o „výsledku pomoci“ (PuvSv 119,23), kterou je míněno patrně předchozí působení učitele.

¹¹ PodArch 87,33–88,1.

¹² Pro tento výklad mluví i autorovo odůvodnění zákazu jíst ze stromu: archonti jej dali, „aniž si uvědomili, co mu [to pověděli], ale řekli to takto z vůle Otce, aby Adam jedl.“ (PodArch 88,32–89,2).

¹³ „Jiné“, tj. pravé. Možná je zde takto vymezeno oproti poznání dílčímu, které mají archonti a které jim bylo uděleno pouze k tomu, aby mohli stvořit člověka (viz PuvSv 113,10–12).

¹⁴ Po požití ovoce stromu poznání Adam s Evou zjistili, že oba mají stejnou (Boží) podobu, kdežto archonti ji nemají: „Vystřízlivěli, spatřili svou nahotu a zamilovali se do sebe. Když uviděli, že jejich stvořitelé mají podobu zvířat, zošklivili si

mi jmény i je, a tak je odhalit!¹⁵) a vyhnali jej z ráje. Na rozdíl od biblického vyprávění zde Adam nenazývá zvířata libovolně, ale na všechna zvířata pohlédne¹⁶ a dá jim jejich odpovídající, pravá jména.

Adamova zkouška v obou spisech stojí na dvou důležitých předpokladech: prvním z nich je ten, že archonti sami pojmenování pravými jmény nejsou schopni,¹⁷ druhým, že na jménech opravdu záleží. Jména, která dává Adam, se tím, že jsou dána jím, stávají díky jeho duchovní schopnosti *skutečnými názvy* (tak patrně PodArch), anebo přímo *odpovídají přirozenosti nositele, jsou tedy pravá* (PuvSv).

Podívejme se tedy blíže na první z těchto předpokladů, který nás vede k otázce: mohou archonti vůbec někoho pojmenovat? A pokud ano, jaká jsou jimi daná jména: mohou být skutečná či dokonce pravá, a mají nějaký dopad na svého nositele? Jak uvidíme, je tento problém komplikovanější, než se zprvu zdá. Podívejme se tedy na několik pasáží gnostických spisů, v nichž archonti jména dávají. Spis *O původu světa* obsahuje pozoruhodnou pasáž, v níž Jaldabaóth pojmenovává své syny:

„Poté archón pojal ve své přirozenosti myšlenku a stvořil skrze slovo androgyna. Otevřel svá ústa a dechl do něj. Když se jeho oči otevřely, spatřil svého otce a řekl mu: ‚Í!‘ Otec jej tedy nazval Íaó (Jaó). Dále stvořil druhého syna. Dechl do něj. On otevřel oči a řekl otci: ‚E!‘ Jeho otec jej nazval Elóai. Dále stvořil třetího syna. Dechl do něj. On otevřel oči a řekl otci: ‚As!‘ Jeho otec jej nazval Astafaios.“ (PuvSv 101,9–22)¹⁸

Tato pozoruhodná etymologie jmen a epitet starozákonního Boha ukazuje, že Jaldabaóth své syny nazývá podle toho, jaký zvuk prvně vydali.

je. Pochopili (to vše) dobře.“ (PuvSv 119,15–19). O stromu poznání se říká: „Ty jsi strom poznání, ten, který roste v ráji, ten, z něhož jedl první člověk. (Strom) otevřel jeho mysl a (člověk) se zamiloval do svého ženského protějšku, odsoudil jiné, cizorodé podoby a zošklivil si je.“ (PuvSv 110,31–111,2)

¹⁵ Předtím, když Adam s Evou pojedli ze stromu poznání, autor říká, že obsahem jejich poznání bylo i to, že archonti mají podobu zvířat (tj. podobu zcela odlišnou od božské).

¹⁶ Srv. důraz na „spatření“ a „vidění“ poté, co Adam s Evou pojedli ze stromu poznání (PuvSv 119,15–19; viz citát výše v pozn. 13).

¹⁷ Bethge, H.-G., *„Vom Ursprung der Welt“: Die fünfte Schrift aus Nag-Hammadi-Codex II neu herausgegeben und unter bevorzugter Auswertung anderer Nag-Hammadi-Texte erklärt*. Dr. theol. Diss., Humbolt-Universität Berlin 1975 (nepublikováno), str. 397.

¹⁸ Překlad Vítková, *O původu světa*, str. 241.

Podobným způsobem ostatně pojmenoval předtím i sám sebe, a to podle zaslechnutého hlasu, kterému zřejmě nerozuměl.¹⁹ Je tu tedy zřejmý rozdíl mezi náhodným pojmenováváním, jaké aplikují archonti, a správným nazýváním, které ovládá Adam. Jména od archonta podle autora spisu zjevně vlastní význam nemají.

V některých spisech jsou těmi, kdo pojmenová stvořeného člověka, přímo archonti: dle traktátu *O původu světa* jej „nazvali Adam, to je „otec“, podle jména toho, který byl před ním“ (PuvSv 115,1–3),²⁰ pojmenovali jej tedy podle nebeského Adama, který se jim předtím zjevil a podle jehož podoby pozemského Adama utvořili. Archonti zde tedy jméno nedávají dle své volby, ale podle nebeského vzoru.²¹ Toto jméno je pravé²² a archonti se jím patrně magicky snažili přitáhnout do svého výtvoru i část duchovního prvku jeho původního, nebeského nositele.

Jiný příklad archontského pojmenování nalézáme v *Tajné knize Janově* (TKJ), když demiurg Jaldabaóth tvoří své síly a mocnosti a pojmenovává je.²³ Jím stvořená sedmice sil nese dvojí jména: ta, která jim dal demiurg,

¹⁹ Sofía na něj do vod zavolala něco, co znělo jako „Jaldabaóth“ (a podle komentáře ve spisu samotném to znamenalo „mrně, projdi sem“), a on se takto pojmenoval (PuvSv 100,10–14).

²⁰ Bethge, H.-G., „Vom Ursprung der Welt“ (NHC II,5) in: H.-M. Schenke – H.-G. Bethge – U. U. Kaiser (eds.), *Nag Hammadi Deutsch. I. Band: NHC I,1– V,1*, (GCS.NF 8), Berlin – New York 2001, str. 254, pozn. 99, soudí, že se pravděpodobně jedná o etymologii fiktivní.

²¹ Podobnou tradici můžeme tušit i v *Tajné knize Janově* (TKJ). Dle tohoto traktátu dávají Adamovi jméno také archonti, kteří říkají: „Dejme mu jméno Adam, aby se nám jméno tamtoho (nebo: „tohoto“) a jeho síla staly světlem.“ (TKJ BG 49,6–9) „Tamtím“ (nebo „tímto“) může být míněn samozřejmě stvořený Adam pozemský, nicméně není vyloučeno (a k tomuto výkladu se přikláním), že je zde míněn zjevený obraz Boží (který se ukázal doprovázen slovy „je Člověk a syn Člověka“ (hlas: TKJ BG 47,14–16; TKJ II 14,14–15; zjevení: TKJ BG 47,20–48,9; TKJ II 14,18–30). Je možné, že autor předpokládal, že nebeský hlas mluvil hebrejsky, kde jméno „Adam“ znamená „člověk“. V PodArch oproti tomu Adama pojmenovává bytost božská, duch ze země Adamantiné, který Adama nalezl, jak se plazí po zemi, a pozvedl jej: „Nazval jej jménem ‚Adam‘, protože byl nalezen, jak se hýbal na zemi.“ PodArch 88,11–17 (88,16–17 citát). Člověk je zde pojmenován současně podle země, z níž byl stvořen a po níž se plazil, i po nebeské oblasti, z níž pochází jeho duch.

²² K pojmenování podle nebeského vzoru, které naznačuje duchovní souvislost, srv. též ZjAd 65,5–9, kde takto pojmenovává pozemský Adam svého syna Séta: „(Poznání) však vstoupilo do semene velkých aiónů. Proto jsem tě také nazval jménem onoho člověka, který je semenem velkého pokolení: z něj (toto pokolení) pochází.“ K nebeskému Sétovi viz např. též TKJ II 9,11–13.

²³ TKJ II 12,13–15.

jim dodávají sílu, kdežto ta, která jim byla dána nebeskými bytostmi, pro ně znamenají zánik a bezmocnost.²⁴ Samotná *Tajná kniha Janova* však uvádí pouze jednu sadu jmen, která mají veskrze dobré konotace,²⁵ takže se nejspíše jedná o ona jména, daná demiurgem k posílení mocností. Archonti tedy jména dávat mohou, a tato jména dokonce mají svůj účinek a přinášejí svému nositeli velkou sílu; nejsou to nicméně jména pravá (protože nevystihují pravou povahu svých nositelů, ale neopak ji skrývají), a proto jejich síla platí pouze vzhledem k tomuto stvořenému světu. Pravá jména Jaldabaóthových sil a mocností oproti tomu pocházejí z božské oblasti a jsou tak silná, že své nositele dokáží oslabit a zničit. Jak konkrétně, spis neuvádí, nicméně vzhledem k teologii těchto gnostických spisů (dle níž je stvořený člověk prostředkem ke zničení archontů) je možno předpokládat, že se tak nestane jejich pouhým magickým vyslovením, ale tím, že tato pravá jména člověk pozná, a pozná tak i pravou přirozenost mocností, naučí se rozlišovat, pohrdne jimi a osvobodí se od nich.

Toto pozoruhodné zpochybňování pravosti archontských jmen (aniž by jim ovšem byla upírána jejich síla, spíše naopak) nás přivádí ke gnostické „teorii jmen“, kterou zmiňuje *Filipovo evangelium (FpEv)*:²⁶

„Jména, která se dávají (věcem) světa, jsou velice klamná, protože odvádějí myšlení od toho, co je pevně dáno, k tomu, co pevně dáno není. Ten, kdo slyší ‚Bůh, nezná to, co je pevně dáno, ale zná to, co pevně dáno není. ... Ale pravda stvořila na světě jména kvůli nám, protože se ji nemůžeme naučit (znát) bez těchto jmen. ... Archonti chtěli svést člověka, protože viděli, že je příbuzný s tím, co je skutečně dobré. Vzali jméno toho, co je dobré, a dali je tomu, co dobré není, aby ho skrze jména svedli

²⁴ TKJ II 12,13–33. Podobně dvojí jména má také dvanáctero demiurgových mocností (TKJ BG 40,19–41,12; TKJ III 17,6–17). Viz King, Karen L., *The Secret Revelation of John*, Harvard University Press 2006, str. 130–131.

²⁵ Síly se jmenují např. „Dobrota“ (TKJ II 12,16), „Prozřetelnost“ (TKJ II 12,17) a podobně. Snad pouze šestá, Žárlivost, může budít pochybnosti (TKJ II 12,22; verze TKJ BG 44,1 má místo ní „Pochopení“), ale jelikož je spojená s mocností Adonein (TKJ II 12,23), je ji třeba chápat ve světle interpretace Starého zákona jako vlastnost starozákonního Boha (kterou jeho věřící pojmají kladně).

²⁶ Je nutno poznamenat, že zatímco PodArch a TKJ patří mezi spisy řazené badateli do setovské gnóze (a PuvSv k nim má blízko), FpEv má nejbližší ke spisům valentinovským, jde tedy o dva gnostické směry v mnohém odlišné; domnívám se však, že „teorie jmen“ z FpEv velmi dobře osvětluje i mnohé pasáže ze spisů setovských a že spíše než o specifikum jednotlivé nauky se jedná o motiv jdoucí napříč školami, který ve FpEv došel svého explicitního vyjádření. Prozkoumat teorii jmen a pojmenování i v jiných valentinovských textech by bylo k tématu velmi přínosné, avšak překračovalo by to již rozměry této studie, věnované primárně gnostickým výkladům příběhu z Gn 2,19–20.

a svázali je s tím, co není dobré. A potom, jaké milosrdenství jim prokázali! Oddělí je od toho, co není dobré, a dají je mezi to, co je dobré.“ (FpEv 53,23–54,25)²⁷

Archonti tedy jména všeho ve světě vyměnili. Tato výměna však paradoxně tomu, kdo nad významem jmen uvažuje a odhalí k ní klíč, mnohé osvětlí a pomůže mu nalézt význam správný.

Praktickou aplikaci šálivé metody archontů nacházíme i ve *Svědectví pravdy* (SvPr), kde bůh (tj. demiurg) poté, co odhalil, že Adam s Evou jedli ze stromu poznání, „proklel hada a nazval jej ‚dáblem‘.“²⁸ Had, který přesvědčil Evu, je nicméně ve *Svědectví pravdy* bytostí dobrou; je to zjevovatel, alegoricky ztotožněný s Kristem.²⁹ Neříká se o něm, že Evu oklamal (srv. Gn 3,13),³⁰ ale že ji navedl (nebo poučil).³¹ Jeho biblické přízvisko „nejmazanější“³² ze vsí polní zvěře“ je vyloženo pozitivně jako „moudřejší než všichni živí tvorové, kteří byli v ráji“.³³ Po svém prokletí si vysloužil přízvisko „dábel“. Přestože v samotné *Genesis* takto had nazván není, byl v křesťanské i židovské tradici s dáblem často ztotožňován.³⁴ *Svědectví pravdy* se staví proti tomuto chápání a dokládá, že tak dobrého hada nazval nepravým jménem jen dopálený demiurg, aby mu uškodil.

²⁷ Mírně upravený překlad L. Kopecké a P. Pokorného, „Filipovo evangelium (NHC II/3 51,29–86,19)“, in: Oerter – Pokorný, op. cit., str. 190–191.

²⁸ SvPr 47,5–6.

²⁹ SvPr 48,15–49,10.

³⁰ Srv. 1K 11,3; 1Tm 2,14. Luttikhuizen, G. P., *Gnostic Revisions of Genesis Stories and Early Jesus Traditions*, Leiden 2006, str. 75.

³¹ ΤΟΔΒΟ (SvPr 47,4). Viz též Nagel, P., „Die Septuaginta in den Nag Hammadi-Teksten“, in: S. Giversen – T. Petersen – J. P. Sørensen (eds.), *The Nag Hammadi Texts in the History of Religions. Proceedings of the International Conference at the Royal Academy of Sciences and Letters in Copenhagen, September 19–24, 1995*, Copenhagen 2002, str. 168.

³² Gn 3,1. V češtině se mi nepodařilo nalézt lepší slovo pro vystihnouti obou významů slova (nejzchytřejší i nejchytřejší), proto překládám tímto (byť lidovým) výrazem.

³³ SvPr 45,31–46,2. „Moudřejší“: ΟΔΒΕ (srv. PuvSv 118,24–26). LXX překládá hebrejský originál Gn 3,1 podobně ambivalentně a hada vidí jako „nejmazanější ze všech zvířat, co jsou na zemi“ (φρονιμώτατος πάντων τῶν θηρίων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς). Ve SvPr je θηρίων nahrazeno slovem ΖΩΟΝ, které má pozitivní konotace. Navíc zde had není bytost zemská, ale rajska (viz Luttikhuizen, *Gnostic Revisions*, str. 76; Gianotto, C., *La testimonianza veritiera*, Brescia 1990, str. 174). Nagel (Die Septuaginta, str. 167–168 a 179) dle užití slova ΖΩΟΝ předpokládá, že zde autor mohl mít kromě LXX před sebou i Aquilův překlad a výběrově (Aquila jinak hada chápe ještě negativněji a nazývá jej „nejzlotrilejší“, což by se našemu autorovi ovšem nehodilo) čerpat z něj.

³⁴ Srv. např. Mdr 2,24; Zj 12,9; Jústinos, *Dialogus cum Tryphone*, 103.

Podobně ve spise *O původu světa* archonti nazvali hada³⁵ „zvířetem“ (ΘΗΡΙΟΝ),³⁶ aby (to) uvedlo v omyl³⁷ jejich výtvoř. Výklad (slova) „zvíře“ je však „učitel“,³⁸ neboť on je moudřejší než oni všichni“ (PuvSv 113,34–114,4). Archonti z hada tedy pojmenováním činí pouhé „zvíře“, aby lidi oklamali, had je však ve své moudrosti snadno předčí. Je pozoruhodné, že samotný název je současně nicméně i vodítkem k pravému významu tohoto tvora, aniž by to archonti tušili.

Archonti mohou dávat jména, ale ta jsou buď 1) *bez významu* (jména archontových dětí), 2) *pejorativní*, ale se skrytým významem, kterého archonti sami nedohlédají (pojmenování „zvíře“),³⁹ 3) *kopírují nebeský vzor*, jsou tedy pravá, avšak nevymysleli je archonti, nýbrž jim byla zjevena nebo vnuknuta shůry (pojmenování Adama), 4) *klamná* (jména demiurgových sil a mocností), která mají určitou moc, avšak pouze v tomto světě, a jsou zde nástrojem archontů k tomu, aby lidi ovládli.

Z tohoto dělení vyplývá, že archonti sami od sebe nikomu a ničemu dát pravá jména nedokážou. Mohou však udílením jmen člověka ve světě klamat. Jen ten, kdo zná správný klíč (to znamená gnostický příběh), je schopen tuto lest archontů odhalit a zahlédnout pojmenování pravá.

³⁵ O kterém se nicméně nikde v PuvSv nemluví jako o hadovi, nýbrž jako o „učiteli“. Ve složité theologii spisu je tento „učitel“ i druhým člověkem, stvořeným Sofíí Zoé (PuvSv 113,12–114,4).

³⁶ Srv. Gn 3,1 (LXX).

³⁷ Dosl.: „aby on uvedl v omyl (či ‚svedl‘) jejich výtvoř“. Pokládat za podmět učitele je však nelogické, protože archonti se naopak tomu, aby první lidi svedl, snaží zabránit. Možná z textu vypadlo „aby (toto označení) uvedlo v omyl“, případně zápor: „aby on (ne)svedl jejich výtvoř“.

³⁸ Vztah mezi „učitelem“ a „zvířetem“ je etymologicky nejasný, avšak stává se pochopitelným, pokud za „zvíře“ dosadíme zamčené „had“. V takovém případě by se jednalo o narážku na aramejskou slovní hříčku se slovy „had“, „učitel“ a „Eva“. Tato hříčka byla známa i v rabínské tradici (*Genesis Raba* 20,11, Ginzberg, L., *The Legends of the Jews*, vol. V, Philadelphia 1947, str. 90–91, pozn. 48). Více viz Layton, *The Hypostasis*, str. 55–56; Bullard, R. A., *The Hypostasis of the Archons. The Coptic Text with Translation and Commentary*, Berlin 1970, str. 86; Trumbower, J. A., „Traditions Common to the Primary Adam and Eve Books and On the Origin of the World, NHC II,5“, in: E. H. Lovering (ed.), *Society of Biblical Literature 1994 Seminar Papers*, Atlanta 1994, str. 287.

³⁹ V gnostických příbězích TKJ, PodArch i PuvSv nebeské bytosti předvídají činy archontů a vedou je tak, aby se obracely proti nim, takže je možné předpokládat, že skrytý význam je ve jménech ukryt z Božího záměru.

Motiv hloupých andělů

Představu, že archonti sami nejsou schopni dát jména, sdílejí gnostické spisy s židovskými a muslimskými výklady Gn 2,18–20, v nichž se v podobné roli ocitají andělé.⁴⁰ Příběh začíná výkladem Gn 1,26, v níž Bůh navrhuje stvoření člověka a obrací se na své anděly.⁴¹ Když se jej tito andělé ptali na povahu stvořené bytosti, dostalo se jim odpovědi, že tato bytost bude moudřejší než oni. Andělé tomu zřejmě nevěřili, Bůh však stvořil Adama a jeho moudrost doložil tím, že přivedl zvířata, která andělé pojmenovat nedokázali, zatímco Adam ano.⁴²

Dle některých textů andělé stvoření Adama dokonce rázně oponovali. Podle jedněch pramenů proto, že se báli, co bude člověk na zemi provádět (tak

⁴⁰ Chipman, L. N. B., „Adam and the Angels: an Examination of Mythic Elements in Islamic Sources“, *Journal of Christian Studies* 49,4 (2002) 446.

⁴¹ Podobně i v *Koránu* (2,30 a 15,28), kde se však Alláh se svými anděly neradí, ale rovnou jim své rozhodnutí oznamuje.

⁴² Midraš *Genesis Raba* XVII,4: „R. Aha said: ‚When the Holy one, blessed be He, came to create Adam, He took counsel with the ministering angels, saying to them, ‚Let us make man‘ (Gn 1,26). ‚What will be the nature of this man?‘ they inquired. ‚His wisdom will exceed yours;‘ He answered. ‚What did the Lord do? He brought the animals, beasts, and birds before them and asked them, ‚What should be the name of this?‘ and they did not know. Then He paraded them before Adam, and asked him ‚What is the name of this?‘ ‚An ox.‘ ‚And of this?‘ ‚A camel.‘ ‚And of this?‘ ‚An ass.‘ ‚And of this?‘ ‚A horse.‘ Thus it is written, ‚And the man gave names to all cattle,‘ etc. (Gn 2,20). Said He to him, ‚And what is thy name?‘ ‚It is fitting that I be called Adam, because I was created from the ground;‘ he replied. ‚And what is my name?‘ ‚It is fitting for Thee to be called Adonai, since Thou art Lord over all Thy creatures;‘ was the answer. Rabi Hiyya said: ‚Thus is written, ‚I am the Lord, that is My name‘ (Iz 42,8), which means, that is my name by which Adam called me.“ (př. Freedman, H., *Midrash Rabbah. Genesis I*, London – New York 1983³). Také *Midraš tehilim k Ž 8* klade důraz na moudrost stvořeného člověka: „Bůh chtěl učinit člověka, ale andělé mu řekli ‚Co je člověk, že na něj pamatuješ‘ (Ž 8). Řekl jim: ‚Zítva uvidíte.‘ ‚A přivedl k němu všechnu polní zvěř, aby viděl ...‘ (Gn 2). Což není vše předzvěděno, že je psáno ‚aby viděl?‘ Máme to chápat jako ‚aby ukázal‘ – totiž přísluhujícím andělům ukázal moudrost člověka ... Svatý-budiž-požehnán pak člověku řekl: ‚Co ty, jaké je tvé jméno?‘ Odvětil mu: ‚Mně by bylo milé, kdybych se nazýval Adam, vždyť jsem byl stvořen z půdy (*adama*). I zeptal se ho: ‚A já, jaké je mé jméno?‘ Řekl mu: ‚Bylo by milé, aby ses nazýval Pánem, neboť jsi pánem všeho ...‘ Svatý-budiž-požehnán na to řekl: ‚Vidíte tu moudrost – a vy jste mi tvrdili ‚Co je člověk, že na něho pamatuješ?‘ Za upozornění na tuto pasáž i za její překlad děkuji P. Slámovi.

Babylónský Talmud, traktát *Sanhedrin* 38a).⁴³ Jiné prameny míní, že andělé nechtěli, aby Bůh stvořil člověka, protože byli pyšní. Tak dle *Pirkej d-rabi Eliezer*⁴⁴ andělé ve své pyšce upozorňovali Boha na Adamovu nicotnost: Bůh jim dal proto za úkol, aby pojmenovali bytosti, které stvořil. Andělé to nezvládli, zatímco Adam tak učinil bez problémů. Žárliví andělé se jej proto rozhodli přimět k hříchu, aby jej porazili.⁴⁵ Dle pozdější verze *Knihy Eldada ha-Dániho* (9. stol.) Bůh přikázal, aby se andělé Adamovi poklonili a Satan, který byl jedním z nich, proti tomu protestoval, protože si připadal vznešenější než Adam: vadilo mu, že je Adam stvořen jen z prachu země, zatímco on sám přece vznikl ze slávy Boží Přítomnosti. Bůh na to odpověděl, že Adam má moudrost a pochopení, které Satanovi chybí, a navrhl zkoušku pomocí pojmenování zvířat. Satan zvířata pojmenovat nedokázal, Adam však porozuměl, že mu Bůh

⁴³ „Rab Judah said in Rab's name: ‚When the Holy One, blessed be He, wished to create man, he created a company of ministering angels and said to them: ‚Is it your desire that we make a man in our image?‘ They answered ‚Sovereign of the Universe, what will be his deeds?‘ – ‚Such and such will be his deeds.‘ He replied. Thereupon they exclaimed: ‚Sovereign of the Universe, ‚What is man that thou art mindful of him, and the son of man that thou thinkest of him?‘ (Ž 8,5). Thereupon He stretched out His little finger among them and consumed them with fire. The same thing happened with a second company. The third company said to him: ‚Sovereign of the Universe, what did it avail the former that they spoke to Thee? The whole world is Thine, and whatsoever that Thou wishest to do therein, do it.‘“ (př. J. Schachter and H. Freedman, in: I. Epstein (ed.), *The Hebrew-English Edition of the Babylonian Talmud*, vol. 4, *Sanhedrin*. Translated into English with notes, glossary and indices, tr. J. Schachter [chap. I–VI] and H. Freedman [chap. VII–XI], London 1994). Po potopě tyto poslední andělé Bohu namítají, zda-li nakonec neměla ta první skupina andělů pravdu (tamt.). Talmud nicméně pojmenování zvířat v tomto kontextu neuvádí.

⁴⁴ Je to spis z 8. či 9. stol., ale zahrnuje patrně i mnohem dřívější tradice (Stemberger, G., *Talmud a midraš. Úvod do rabínské literatury*, Praha 1999, str. 390–391).

⁴⁵ *Pirkej d-rabi Eliezer* XIII: „Envy, cupidity and ambition remove man (Adam) from the world.‘ The ministering angels spake before the Holy One, blessed be He, saying: ‚Sovereign of all Worlds! ‚What is man, that thou shouldst take note on him?‘ (Ž 144,3); ‚Man (Adam) is like unto vanity,‘ (Ž 144,4), upon earth there is not his like.‘ (God) answered them: ‚Just as all of you praise Me in the heights of heaven, so he professes My Unity on earth, nay, moreover, are you able to stand up and call the names for all the creatures which I have created?‘ They stood up, but were unable (to give the names). Forthwith Adam stood up and called the names for all the creatures, as it is said ‚And the man gave names to all cattle.‘ (Gn 2,20). When the ministering angels saw this they retreated and the ministering angels said: ‚If we do not take counsel against the man so that he sin before his Creator, we cannot prevail against him.‘“ (př. Friedlander, G., *Pirke de Rabbi Eliezer. [The Chapters of Rabbi Eliezer the Great]*, London 1916, str. 91).

pomocí formulace své otázky jméno zvířete naznačuje (vždy mělo začínat na první písmeno věty, kterou se Bůh ptal),⁴⁶ a všechna jména pojmenoval správně. Satan vydal zhrzený výkřik, avšak Bůh ho potrápil ještě více tím, že ukázal Adamovi všechny jeho potomky a nechal ho pojmenovat také je.⁴⁷

Židovské prameny Adamovy vědomosti také podstatně rozšiřují. Adam tak kromě zvířat dal jméno i sám sobě a pojmenoval Boha (*Genesis Raba* 17,4; *Midraš tehilim*, Ž 8), anděly (*Avot de-rabi Natan B,8 ke Gn 2,19*)⁴⁸ i všechny své budoucí potomky, které mu Bůh ukázal (*Kniha Eldada ha-Dániho*). Jeho pojmenování jsou určující, protože to, co nějak pojmenoval, se tím skutečně stalo.⁴⁹

Také prameny islámské zdůrazňují Adamovu moudrost.⁵⁰ Ta mu nicméně neslouží k tomu, aby jména zvířat sám vymyslel, ale aby to, co mu bylo řečeno, správně pochopil.⁵¹ Podle *Koránu* Alláh Adama totiž všechna jména předem naučil, aby mu byl důstojným náměstkem (chalífou) na zemi (súra *Kráva* 2,30–34).⁵²

⁴⁶ „God brought the bull and said: ‚By what name shall this be called?‘ As he began the question with a B, Adam answered: ‚Bull.‘“ (citát přebírám z Chipmana, Adam and the Angels, str. 447).

⁴⁷ Chipman, *loc. cit.*

⁴⁸ „Nazval přísluhující anděly ‚létavci‘ a vrátil se a každého zvlášť pojmenoval. A někteří říkají, že pojmenoval i Svatého-budiž-požehnán, neboť je řečeno, (Gn 2,19) ‚jakkoli nazval Adam duši živou, tak se jmenovala.‘“ Za upozornění na tuto pasáž i za její překlad vděčím P. Slámovi.

⁴⁹ *Midraš ha-gadol*, str. 66: „Whatever he called a settlement is indeed a settlement and whatever he called wilderness is indeed wilderness.“ (cituji dle Chipmana, Adam and the Angels, str. 449). *Midraš ha-gadol* je spisem pravděpodobně ze 13. stol. (Stemberger, *Talmud a midraš*, str. 416).

⁵⁰ Srv. obzvl. Maqdisí (citace Chipman, Adam and the Angels, str. 451).

⁵¹ Chipman, *op. cit.*, str. 446: „according to Genesis, Adam has the ability to create and invent things by himself, without God teaching him, whereas the Qur‘anic Adam receives the knowledge he needs in order to be God’s *halifa*.“

⁵² *Korán* 2,30–34 (př. I. Hrbek): „Hle, Pán tvůj k andělům pravil: ‚Umístím na zemi náměstka!‘ I řekli: ‚Chceš tam ustanovit někoho, kdo pohoršení na ní bude šířit a krev na ní prolévat, zatímco my slávou Tvou pějeme a svatost Tvou prohlašujeme?‘ Pravil: ‚Já věru znám to, co vy neznáte!‘ A naučil Adama jména všechna, potom je předvedl andělům a řekl: ‚Sdělte mi jména těchto, jste-li pravdomluvní!‘ ‚Sláva Tobě,‘ řekli, ‚my máme vědění jen o tom, čemus nás Ty naučil, neboť Tys jediný vševědoucí, moudrý!‘ Pravil: ‚Adame, sděl jim jména toho všeho!‘ A když jim sdělil ta jména, pravil Bůh: ‚Neřekl jsem vám, že znám nepoznatelné na nebesích i na zemi a že znám dobře i to, co najevo dáváte, i to, co skrýváte?‘ A když řekli jsme andělům: ‚Padněte na zem před Adamem!‘, tu padli všichni kromě Iblíse, jenž to odmítl, zpychl a stal se jedním z nevěřících.“
K dalším islámským pramenům viz Chipman, *op. cit.*, str. 446; 448 a 450–451.

Povaha jmen, která Adam dává

Podívejme se nyní na výklady příběhu o pojmenování zvířat z hlediska toho, jak který spis chápe povahu udílených jmen. V tomto ohledu lze rozlišit následující čtyři kategorie. Podle Gn 2,19–20 *má Adam možnost dávat a vymýšlet jména sám taková, jaká chce a jak se mu zlíbí* (kategorie 1). Tato jména se pak stanou závaznými a skutečnými. Tento motiv se v různých tradicích rozvíjel a měnil.

Židovské prameny zdůrazňují, že Adamovo poznání pochází z jeho moudrosti a pochopení, aniž by ho Bůh musel něco naučit, a proto má Adam přednost před anděly.⁵³ V těchto pramenech tedy dal Adam jména dle svého výběru, *protože toho byl schopen, a tato jména navíc mají svůj důvod, jsou tedy patřičná* (kategorie 2): Adam sebe příhodně nazývá podle země, z níž byl stvořen, a Boha také příhodně nazývá „Pán“.

V dalších textech je motiv rozvíjen v tom smyslu, že Adam dává zvířatům (a všem svým potomkům) *pravá jména* (kategorie 3), na něž jej Bůh dovedně navedl (*Knihá Eldada ha-Dániho*). Podle některých pramenů mají Adamem daná jména dokonce takovou specifickou moc, že nabývají prorockého či určujícího charakteru, a to, co tak Adam pojmenuje, se tím skutečně stane (*Midraš ha-gadol*).

Islámská tradice, podle níž všechna jména Adama naučil Alláh, přichází s představou *jmen nejenom pravých, ale i předem daných* (kategorie 4).

Gnostické texty tedy podle této pomocné klasifikace můžeme nejspíše zařadit do kategorie 2 (PodArch) nebo 3 (PuvSv; možná i PodArch).

Závěr

Ve všech tradicích, kde s příběhem pojmenování zvířat mají něco společného andělé nebo archonti, je oproti nim Adam božskou stranou preferován. Přestože je slabý, nicotný a stvořený ze země, má schopnost pochopení a moudrost: dokáže pojmenovat zvířata, což sami andělé ani archonti nedovedou. V gnostických spisech archonti neznají přirozenost Adamovu, zato on zná (PuvSv) nebo má možnost (PodArch) poznat přirozenost a povahu jejich. V židovských textech je tento vzhledem k Adamovi velmi příznivý příběh pro anděly poučením o tom, že pravý Bůh věci dělá tak, jak chce sám, a že člověk má (přeše všechno, co napáchá) Boží důvěru. Totéž platí i v gnostických spisech, v nichž však s nápadem vyzkoušet Adama na

⁵³ Srv. např. *Genesis Raba* 17,4; Bin Gorion, M. J., *Pověsti Židů*, Praha 1992, str. 38–39.

úkolu pojmenování zvířat přicházejí archonti sami, a když Adam zvířata pojmenovat dokáže, zjišťují, že má v sobě něco z božského světa. Reagují však nepatřičně, protože to chtějí buď využít pro sebe (PodArch), nebo potlačit (PuvSv). Tak i tento příběh slouží v gnostických spisech k odsouzení archontů.

Gnostické tradice rozlišovaly mezi pravými a nepravými jmény, jejichž poznání (v rámci gnostického příběhu) mělo velký význam pro pochopení uspořádání světa božského i pozemského. Pouze spojení s nebeským světem umožňuje dávat pravá jména. Jmen a pojmenování nicméně v tomto světě užívají (a zneužívají) i archonti, avšak i to se stává v posledku jedním z prostředků, jak mohou být odhaleni.

Zuzana Vítková
Centrum biblických studií
Evangelická teologická fakulta Univerzity Karlovy
zuzana.vlckova@centrum.cz